

## I

(Rezolucje, zalecenia i opinie)

## OPINIE

## EUROPEJSKI KOMITET EKONOMICZNO-SPOŁECZNY

521. SESJA PLENARNA EKES-U W DNIACH 14 I 15 GRUDNIA 2016 R.

**Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Gospodarka oparta na funkcjonalności”**

**(opinia z inicjatywy własnej)**

(2017/C 075/01)

Sprawozdawca: **Thierry LIBAERT**

Podstawa prawna	Art. 29 ust. 2 regulaminu wewnętrznego Opinia z inicjatywy własnej
Decyzja Zgromadzenia Plenarnego	21.1.2016
Organ odpowiedzialny	Sekcja Jednolitego Rynku, Produkcji i Konsumpcji
Data przyjęcia przez sekcję	4.10.2016
Data przyjęcia na sesji plenarnej	15.12.2016
Sesja plenarna nr	521
Wynik głosowania	169/0/3
(za/przeciw/wstrzymało się)	

### 1. Wnioski i zalecenia

1.1. Opracowując niniejszą opinię EKES wyraża pragnienie, by społeczeństwo wkroczyło na drogę transformacji gospodarczej, odchodząc od nadmiernej eksploatacji zasobów i marnotrawstwa i przechodząc na etap bardziej zrównoważony, ukierunkowany na docenianie raczej jakości niż ilości, a także charakteryzujący się bardziej intensywnym zatrudnieniem. EKES potwierdza, że pragnie, by Europa wykazała się inicjatywą w zakresie tworzenia nowych form gospodarki.

1.2. EKES uważa, że gospodarkę opartą na funkcjonalności należy wspierać, ponieważ umożliwia ona stawienie czoła wszystkim lub części wymienionych wyzwań. Nie jest ona celem samym w sobie, lecz środkiem do osiągnięcia nowych celów związanych z modelem konsumpcji.

1.3. Ponieważ wiele korzyści gospodarczych, środowiskowych i społecznych przypisywanych gospodarce opartej na funkcjonalności wzbudza liczne wątpliwości lub jest nieznanych, należy przeprowadzić kompleksową ocenę rodzajów produktów lub usług, z myślą o określeniu atutów tejże gospodarki, a także, w stosownych przypadkach, warunków niezbędnych do jej odpowiedniego rozwoju.

1.4. Należy również wspierać informowanie o wpływie (środowiskowym, społecznym, gospodarczym itd.) towaru lub usługi nabytych dzięki rozwiązaniu oferowanemu w ramach gospodarki opartej na funkcjonalności – „dostęp” lub „użytkowanie” zamiast „własności”. W ten sposób konsument będzie mógł zdecydować, czy bardziej odpowiada mu zakup produktu czy też usługi oraz dokonać świadomego wyboru. W tym kontekście kluczowe znaczenie ma jakość i wiarygodność informacji dostarczanych przez przedsiębiorstwa. Dlatego należy określić, jakie organy i mechanizmy będą gwarantami takich informacji w oczach konsumentów.

1.5. EKES zaleca, by państwa członkowskie i zainteresowane strony działały na rzecz odpowiedzialnej konsumpcji, przede wszystkim na etapie kształcenia, kładąc szczególny nacisk na gospodarkę opartą na funkcjonalności. Może ona przyczynić się do realizacji wielu aktualnych zadań związanych z konsumpcją, pod warunkiem że jej rozwój zostanie inteligentnie poprowadzony.

1.6. Ogólnie rzecz biorąc, EKES zaleca przyspieszenie badań oraz działań dotyczących nowych modeli produkcji i konsumpcji powiązanych z gospodarką opartą na funkcjonalności:

- ekoprojektu produktów, który pozwala od samego początku zapewnić trwałość wykorzystywanych zasobów z uwzględnieniem wpływu środowiskowego towarów przez cały ich cykl życia. Gospodarka oparta na funkcjonalności może pociągnąć za sobą potrzebę nowych rodzajów produktów, nadających się do naprawy, zbudowanych w sposób bardziej modułowy itp.,
- gospodarki o obiegu zamkniętym, omówionej w opinii EKES-u w sprawie gospodarki o obiegu zamkniętym<sup>(1)</sup>, w której Komitet opowiada się za podejściem „od kołyski do kołyski” (ang. *cradle to cradle*) z myślą o przekształceniu odpadów jednego przedsiębiorstwa w surowiec dla innych przedsiębiorstw; Gospodarka oparta na funkcjonalności może prowadzić do lepszego wykorzystania przez przedsiębiorstwa produktów ubocznych i efektów zewnętrznych powstałych podczas działalności innych przedsiębiorstw,
- konsumpcji współdzielonej, w szczególności z uwzględnieniem opinii EKES-u z dnia 21 stycznia 2014 r.<sup>(2)</sup>, której podstawy teoretyczne czerpią z gospodarki opartej na funkcjonalności. Rozwój tych form handlu może, wspólnie i pod pewnymi warunkami, przyspieszyć korzyści płynące z gospodarki opartej na funkcjonalności, w szczególności pod względem środowiskowym,
- gospodarki na rzecz dobra wspólnego (zob. opinia EKES-u z dnia 17 września 2015 r.<sup>(3)</sup>),
- konsumpcji współdzielonej, której poświęcono szczególną uwagę w opinii EKES-u z dnia 13 maja 2016 r.<sup>(4)</sup>.

1.7. Europejski pakiet ustawodawczy umożliwiłby zorganizowanie ofert gospodarki opartej na funkcjonalności, zwłaszcza w powiązaniu z nową problematyką dotyczącą konsumpcji – konsumpcją współdzieloną, zużyciem, zrozumieniem tych modeli przez konsumenta oraz kontekstem prawnym i fiskalnym w większym stopniu sprzyjającym przedsiębiorstwom innowacyjnym.

1.8. Dążenie do decentralizacji gospodarki opartej na funkcjonalności pozwala sprostać nowym wyzwaniom w zakresie zrównoważonego rozwoju regionów, poprzez eksperymentowanie z nowymi modelami biznesowymi. Gospodarka oparta na funkcjonalności umożliwi uwydatnić atuty regionów, wyjść poza standaryzację produkcji seryjnej, częściowo odpowiedzialnej za rozczarowanie wynikające z obecnego modelu konsumpcji, a także uwzględnić wszystkie koszty zewnętrzne systemu produkcyjnego. Również miasta, ze względu na swoją gęstość, sprzyjającą łączeniu zasobów i dzieleniu się kosztami, są jednym z obszarów najlepiej przygotowanych do opracowywania rozwiązań w dziedzinie gospodarki opartej na funkcjonalności.

1.9. Aby rozwiązać problem zasadniczego przejścia na nowy model gospodarczy, co spowoduje poważne konsekwencje systemowe w wielu dziedzinach, zaleca się, aby w EKES-ie powstała nowa stała przekrojowa struktura w celu analizowania tego procesu.

1.10. Przydatna mogłaby okazać się platforma wymiany na poziomie europejskim, służąca eksponowaniu inicjatyw w dziedzinie gospodarki opartej na funkcjonalności, jako że pozytywne przykłady wciąż są nieliczne i nie zawsze cieszą się widocznością, na jaką zasługują. Platformę taką można by włączyć w projekt europejskiej platformy w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym, zatwierdzonej przez Komitet podczas głosowania nad opinią w sprawie pakietu gospodarki o obiegu zamkniętym przedstawionego przez Komisję Europejską.

1.11. Gospodarka oparta na funkcjonalności może umożliwić reorganizację poszczególnych wartości wchodzących w skład wartości danego towaru. Należy bowiem znaleźć sposób współlistnienia w ramach gospodarki opartej na funkcjonalności nie tylko wartości użytkowania, lecz również wartości w kategoriach pracy.

1.12. Zasadnicze znaczenie będzie miało doprecyzowanie i uproszczenie wyzwań w dziedzinie ubezpieczenia modeli gospodarki opartej na funkcjonalności, dlatego powinno one być bardziej jednoznaczne dla konsumenta końcowego, z myślą o rozwijaniu nowych ofert tej gospodarki.

<sup>(1)</sup> Dz.U. C 264 z 20.7.2016, s. 98.

<sup>(2)</sup> Dz.U. C 177 z 11.6.2014, s. 1.

<sup>(3)</sup> Dz.U. C 13 z 15.1.2016, s. 26.

<sup>(4)</sup> Dz.U. C 303 z 19.8.2016, s. 36.

## 2. Definicja i treść – od własności do użytkowania

2.1. Gospodarka oparta na funkcjonalności ma na celu propagowanie użytkowania towarów zamiast ich posiadania. Chodzi jednak o wykroczenie poza zwykłe połączenie „usług” dodanych z „produktem” i o uznanie wszystkich zmian dotyczących konsumpcji a związanych z lepszym uwzględnieniem użytkownika końcowego i bardziej zasobooszczędny modelami gospodarczymi, przy osiągnięciu nawet dodatkowych korzyści dla regionów. Rozumując w ten sposób, przedsiębiorstwa nie sprzedają już produktu, lecz jego funkcję, za którą konsument płaci w zależności od użytkowania. W związku z tym producenci a priori powinni być zainteresowani tym, by tworzyć w ramach swojego modelu biznesowego produkty trwałe, dające się naprawić i łatwe w utrzymaniu, oraz by zapewnić odpowiedni łańcuch produkcji i logistyki.

2.1.1. Wpisany w taką sytuację paradygmat gospodarczy nadal opiera się na koncepcji, że wartość wynika z korzyści odniesionych z użytkowania, ale także z samego produktu czy usługi lub z ich postrzegania przez innych, a więc ich wartości w kategoriach pracy lub wymiany.

2.1.2. W tradycyjnym modelu gospodarczym producenci tworzą wartość, a konsumenci, poprzez samą konsumpcję, niszczą ją. W gospodarce opartej na funkcjonalności interesy obu stron powinny być takie same, albo przynajmniej zbliżone, by obie strony mogły zachować wartość, a nawet ją tworzyć. W kontekście obecnej rewolucji cyfrowej, uzyskiwanie i wykorzystywanie danych pozyskanych dzięki znajomości sposobów, na jakie wykorzystują je konsumenci i producenci, to niektóre z nowych zasobów i wartości stworzonych przed obie strony.

2.1.3. Nowa sytuacja powstająca wokół wciąż jeszcze teoretycznej postaci „prosumenta” (neologizm wiążący dwie historycznie odrębne role producenta i konsumenta) odzwierciedla tę zmianę stosunków gospodarczych, wcześniej w znacznym stopniu liniowych lub wertykalnych, w bardziej rozgałęzione lub horyzontalne modele i organizacje.

2.1.4. Gospodarka oparta na funkcjonalności może sprzyjać dematerializacji gospodarki poprzez uwzględnienie wszystkich kosztów w cenie końcowej. Powinna sprzyjać rozdzieleniu działalności gospodarczej od wpływu na środowisko.

2.2. Dwie szkoły teoretyczne opracowały dwa mniej lub bardziej udane modele zastosowania koncepcji gospodarki opartej na funkcjonalności. Pierwszy z nich nawiązuje do oferty usługi, w ramach której kładzie się największy nacisk na użytkowanie, a także odnosi się do ogólnej koncepcji gospodarki usługowej. Choć ponownie definiuje stosunki własności, w żadnym stopniu nie kwestionuje produktów. Drugi model skupia się na efektach zewnętrznych gospodarki opartej na funkcjonalności, pozwalających znaleźć nowe rozwiązania, w ramach których sprzedaż towarów i usług postrzega się jako całość (zadając pytanie o pracę, a nawet produkcję zasobów niematerialnych, zwłaszcza z punktu widzenia regionu), i w ramach których nieodłączną częścią rozwiązania jest konsument.

2.3. EKES pragnie przyjąć wyważone podejście. Nie chodzi tutaj o powszechne promowanie gospodarki opartej o funkcjonalności, lecz o upowszechnianie jej tam, gdzie może stanowić odpowiedź na nowe, wspomniane już wyzwania.

## 3. Wyzwania

3.1. Gospodarka oparta na funkcjonalności jest interesująca, ponieważ może teoretycznie, a przynajmniej pod pewnymi warunkami, stanowić odpowiedź na wiele wyzwań związanych z obecną konsumpcją, zarówno gospodarczych, jak i społecznych, środowiskowych czy kulturowych.

3.2. W ramach zintegrowanego podejścia, a w szczególności na szczeblu regionalnym, gospodarka oparta na funkcjonalności może przynieść dodatkowe korzyści lub pozytywne efekty zewnętrzne. Za przykład może tu posłużyć sytuacja, w której niektóre samorządy terytorialne – za pomocą przekrojowych i opartych na współpracy metod pracy – uwzględniają w swoich usługach oświetlenia publicznego wyniki gospodarcze i bezpieczeństwo przestrzeni publicznych, a także zmniejszenie zanieczyszczenia świetlnego i zużycia energii. Połączenie tych różnych celów zamiast optymalizacji jednego tylko parametru umożliwia stawienie czoła licznym wyzwaniom przy zachowaniu kontroli nad kosztami.

3.2.1. Poprzez łączenie inwestycji gospodarka oparta na funkcjonalności jest sposobem na upowszechnianie innowacji na rzecz zrównoważonego rozwoju, w szczególności jeśli chodzi o ekologiczne lub czyste innowacje technologiczne. Te ostatnie często wymagają większych nakładów kapitałowych niż rozwiązania konwencjonalne i dlatego sprzyja im model gospodarczy służący upowszechnianiu ich za pośrednictwem konsumentów, którzy w ujęciu indywidualnym nie dysponowaliby wystarczającymi środkami finansowymi. Na przykład umowa o poprawę efektywności energetycznej pozwoli użytkownikowi na dysponowanie często drogimi technologiami i usługami w zakresie efektywności energetycznej za skromną, uiszczaną co miesiąc, opłatą.

3.3. Jeśli chodzi o środowisko, obecne modele konsumpcji oparte na własności indywidualnej prowadzą do niepełnego wykorzystania dóbr i w związku z tym do znacznego marnotrawstwa zasobów naturalnych (np. obecnie samochód pozostaje niewykorzystany się przez 95 % czasu, a w mieście jest on zazwyczaj wykorzystywany przez niewiele więcej niż jedną osobę (1,2 osoby)).

3.3.1. Nabywanie usługi w zakresie mobilności (miejsce w samochodzie przez daną liczbę kilometrów, pojazd na określony czas i kilometrów itp.) pozwala lepiej wykorzystać te zasoby. Dlatego gospodarka oparta na funkcjonalności może zwiększyć użytkowanie wielu dóbr konsumpcyjnych, a tym samym stworzyć większą wartość przy mniejszym śladzie środowiskowym.

3.3.2. Ceny usług gospodarki opartej na funkcjonalności, przy których ustalaniu uwzględnia się wszystkie koszty produktów i usług, a nie tylko koszt krańcowy, pozwalają użytkownikowi lepiej zrozumieć rzeczywiste koszty. Umożliwia to wysłanie sygnału cenowego bardziej zbliżonego do rzeczywistych skutków produkcji i zachęcanie do bardziej odpowiedzialnych zachowań (np. płacąc za jedną godzinę współdzielenia pojazdu użytkownik pokrywa koszt amortyzacji samochodu oraz płaci za jego ubezpieczenie, parking, paliwo itp., a więc pokrywa proporcjonalną część wszystkich kosztów. Dzięki temu konsument będzie bardziej wyczulony na rozsądne korzystanie z pojazdu, w przeciwieństwie do eksploatacji go przez „właścicieli”, którzy jako jedyny koszt użytkowania postrzegają powszechnie wyłącznie paliwo).

3.4. Ze społecznego punktu widzenia gospodarka oparta na funkcjonalności, poprzez obniżenie kosztów dostępu do produktu lub usługi, niezależnie od tego, czy ma to miejsce dzięki połączonej inwestycji czy poprzez ograniczenie kosztów pożądanego użytkowania jedynie do kosztu dostępu, może umożliwić większej liczbie konsumentów dostęp do usług, które do tej pory pozostawały dla nich niedostępne. Kluczowym zagadnieniem zarówno z punktu widzenia ekonomicznego, jak i prawnego czy związanego z ubezpieczeniem, jest zatem postać inwestora i właściciela kapitału udostępnionego użytkownikom. W tej kwestii zasadnicze znaczenie wydają się mieć wyzwania związane z nowymi przepisami, które będzie trzeba opracować.

3.4.1. Mamy do czynienia z wieloma wyzwaniami społecznymi, które, podobnie jak wyzwania w obszarze ochrony środowiska, należy dokładnie przeanalizować, aby zdecydować, czy w danej dziedzinie warto korzystać z rozwiązań gospodarki opartej na funkcjonalności, czy też nie, a zwłaszcza by określić warunki wdrażania gospodarki opartej na funkcjonalności na rzecz postępu społecznego.

3.5. Nie bez znaczenia jest zmiana paradygmatu wiążąca się z przejściem od „własności” do „dostępu”. Chodzi o zmianę modelu konsumpcji z modelu opartego na ostentacji i pragnieniu naśladowania na konsumpcję spokojniejszą, w mniejszym stopniu opierającą się na mechanizmach kompulsywnych, a w każdym razie mniej zależną od własności dóbr materialnych.

3.6. Technologia cyfrowa może poszerzyć zakres gospodarki opartej na funkcjonalności umożliwiając jej wyjście z domeny zarezerwowanej dla przedsiębiorców, a przynajmniej dla nich stworzonej. Poprzez obniżenie kosztów rozpowszechniania i wdrażania, możliwości w obszarze cyfrowym mogą przynieść rozwiązania w zakresie gospodarki opartej na funkcjonalności wszystkim i w różnych dziedzinach (muzyka, mobilność, sprzęt, mieszkalnictwo itp.). Z tej perspektywy i z myślą o ułatwieniu współistnienia z istniejącym modelem gospodarczym, należy szybko opracować i wdrożyć odpowiednie ramy podatkowe i regulacyjne.

3.7. Z ostatnich prac i wniosków z doświadczeń wynika, że praktyki w dziedzinie gospodarki opartej na funkcjonalności sprawdzają się i są przyjmowane wtedy, gdy rozwiązania takie ulepszają doświadczenie użytkownika i jakość życia konsumenta, a nie tylko na podstawie kryteriów ekonomicznych i środowiskowych. Za przykład mogą tu posłużyć systemy współdzielenia pojazdów w powiązaniu z kluczowym problemem parkowania w centrum miasta, który to problem systemy te umożliwiają rozwiązać, a także strumieniowa transmisja wideo dająca prawie natychmiastowy dostęp do bogatego katalogu.

#### 4. Bariery i ograniczenia

4.1. Gospodarka oparta na funkcjonalności może w określonych przypadkach prowadzić do przyspieszenia tempa konsumpcji i wymiany produktów. W sektorach telefonii komórkowej oraz sprzedaży pojazdów będących w wynajmie długoterminowym nie można intuicyjnie stwierdzić, czy modele te (wynajem długoterminowy, z reguły z opcją zakupu) przyczyniają się do wydłużenia okresu eksploatacji produktów lub ulepszenia recyklingu po wycofaniu z eksploatacji.

4.2. Choć realizacji konkretnych przykładów podejmują się najczęściej duże grupy producenckie, to bardziej tradycyjne sektory, takie jak rolnictwo, np. poprzez zakupy grupowe, lecz także przedsiębiorstwa typu start-up, mają do odegrania ważną rolę w ugruntowaniu pozycji gospodarki opartej na funkcjonalności w społeczeństwie i jej upowszechnianiu. Wydaje się ponadto, że dzięki tej koncepcji i jej realizacji również MŚP mogą znaleźć nowe rozwiązania dla swoich klientów. Z kolei struktury zorganizowane na zasadzie spółdzielni mogą sprzyjać bardziej horyzontalnym sposobom zarządzania, w które w pełni zaangażowany jest użytkownik.

4.3. Poprzez obniżenie kosztów dostępu do produktu lub usługi, gospodarka oparta na funkcjonalności może przynieść korzyści obywatelom o najniższych dochodach. Umożliwia ona zwłaszcza pewną swobodę i elastyczność w dostępie do usług i produktów. Jednocześnie jednak może pogorszyć sytuację tych najuboższych obywateli, jeżeli nie byłoby w stanie opłacić praw dostępu, użytkowania czy abonamentu na usługę. Z tego punktu widzenia oraz w kontekście rosnącej niepewności w wielu krajach europejskich, osoby najuboższe mogą preferować własność jako formułę oferującą większe bezpieczeństwo. Ponadto jeśli chodzi o dostęp do pewnych produktów lub usług, jego nierówny charakter nie wynika jedynie z kapitału gospodarczego (zasoby finansowe), lecz również z kapitału kulturowego lub związanego z wykształceniem (pochodzenie społeczne, szkolenia).

4.4. Z perspektywy społecznej, gospodarka oparta na funkcjonalności może jeszcze bardziej uzależnić konsumenta, a więc i obywatela, od organizacji gospodarczych lub od pewnego systemu technicznego i gospodarczego. Po zarejestrowaniu się w charakterze użytkownika danej usługi trudno jest udostępnić produkt naprawić, zmienić, zmodyfikować itp., lub wręcz jest to niemożliwe. Jeżeli usługi nie będą w wystarczającym stopniu włączać użytkowników w opracowywanie rozwiniętych rozwiązań, gospodarka oparta na funkcjonalności może zwiększyć kontrolę zewnętrzną. Należałoby poszukiwać modeli gospodarczych i modeli zarządzania sprzyjających upodmiotowieniu konsumentów (w ich wyborach, praktykach i użytkowaniu produktów), a także je upowszechniać.

4.5. Technologia cyfrowa może umożliwić rozszerzenie zakresu stosowania gospodarki opartej na funkcjonalności na ogół konsumentów. Budzi jednak również szereg wątpliwości dotyczących przechwytywania wartości przez niektóre platformy, optymalizacji opodatkowania lub jego unikania, poszanowania prawa do prywatności (zwłaszcza jeśli chodzi o wykorzystanie zgromadzonych danych), koncentracji gospodarczej (monopol platform), a także zagadnień związanych z pracą (o czym była już mowa w pkt 1.6).

4.6. Zwyczajne przejście na gospodarkę usługową nie może uchronić gospodarki opartej na funkcjonalności przed takimi zagrożeniami. Przewyciężenie tych trudności może umożliwić bardziej zintegrowane podejście do gospodarki opartej na funkcjonalności, w ramach którego kwestionowano by zarówno zarządzanie przedsiębiorstwem, jak i pracę i stosunek do terytorium, a także uwzględniano by konsumenta na etapie projektowania i całego cyklu życia produktu.

4.7. Jednak w przypadku niektórych z tych zagadnień, w szczególności w zakresie konkurencji lub poszanowania prywatności, z pewnością konieczna jest interwencja prawna.

## **5. Na rzecz europejskiej dynamiki gospodarki opartej na funkcjonalności**

5.1. Unia Europejska powinna zająć się zagadnieniem gospodarki opartej na funkcjonalności z wielu powodów. Mają one charakter środowiskowy, społeczny, kulturowy, a także gospodarczy. W ramach tej refleksji ważne są ponadto wyzwania cyfrowe i, ogólnie rzecz biorąc, powiązania z nowymi modelami biznesowymi, takimi jak konsumpcja współdzielona, gospodarka o obiegu zamkniętym itp., zwłaszcza w odniesieniu do szybkości wprowadzanych zmian na dużą skalę.

5.2. W Europie gospodarka oparta na funkcjonalności zdaje się otwierać przed przedsiębiorstwami możliwości tworzenia wartości dodanej i upowszechniania zdecydowanych rozwiązań w zakresie zatrudnienia (zwłaszcza na późniejszych etapach, w sektorach konserwacji, naprawy itp., ale także na etapach wczesnych – w opracowywaniu innowacyjnych modeli gospodarczych i projektowaniu usług powiązanych), a w szczególności wzmocnienia konkurencyjności niektórych sektorów. Gospodarka oparta na funkcjonalności, w ramach której zamiast standardowej i niedostosowanej produkcji rozwijane są oferty usług najlepiej odpowiadających potrzebom konsumentów, może pomóc przywrócić więź zaufania między przedsiębiorstwami a konsumentami oraz nadać nowe znaczenie konsumpcji.

5.3. Podczas gdy działy innowacji dużych przedsiębiorstw, samorządy i liczni eksperci nawołują do upowszechniania gospodarki opartej na funkcjonalności, ze zdumieniem obserwujemy słaby odzew na poziomie europejskim. Mimo że gospodarka oparta na funkcjonalności znajduje się w samym sercu gospodarki o obiegu zamkniętym, w żaden sposób nie nawiązuje się do niej w niedawnym sprawozdaniu Komisji pt. „Zamknięcie obiegu”.

5.3.1. Mimo wspomnianych wątpliwości i ograniczeń, w niepewnej sytuacji politycznej i gospodarczej panującej obecnie w Europie, gospodarka oparta na funkcjonalności jest dla kontynentu szansą na docenienie i pogłębienie fachowej wiedzy oraz kompetencji licznych podmiotów.

Bruksela, dnia 15 grudnia 2016 r.

Przewodniczący  
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego  
Georges DASSIS